

GTAMP 06.52.01

<https://doi.org/10.32523/2789-4320-2024-4-106-128>

Ғылыми мақала

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік органдар мен бизнес-құрылымдардың өзара әрекеттестігі

А.Б. Баймбетова*¹ , А.Е. Есенәлі² , А.А. Кулбаева³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²Қожа Ахмет Ясауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

³Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Түркістан, Қазақстан

(E-mail: abatyrganovna@mail.ru, alinayessenali@gmail.com, aigerim.kulbayeva@iuth.edu.kz)

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік-жекешелік әріптестікті дамытудағы критерийі бойынша Қазақстан Республикасындағы аймақтық мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлікпен айналысатын құрылымдардың өзара әрекеттесуін бағалау жағдайы қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – кәсіпкерлік құрылымдар мен мемлекет арасындағы өзара әрекеттестік механизмінің мәні мен мазмұны туралы теориялық және практикалық идеяларды дамыту. Аралас экономиканы басқарудың өркениетті принциптерін енгізудің қолданыстағы әдістері мен тәжірибесін зерделеуде институционалдық, праксеологиялық, тарихи-салыстырмалы әдістермен қатар құқықтық және тұрмыстық институттарды индуктивті талдау әдістері қолданылды. Әріптестікті дамыту стратегиясының құрылымдық құрамдас бөліктерінің құрамы мен сипаттамаларын, мемлекет пен кәсіпкерлікті дамыту стратегиясын іске асыру тетігінің құрамдас бөліктерін, бірлескен кәсіпкерлікті және кәсіпкерлікті дамыту механизмін іске асыру нәтижелерінің өзара байланысын зерттеу негізінде жергілікті билік органдарының жұмысын бағалау критерийлері айқындалды. Сонымен қатар, аймақтық деңгейдегі бизнес пен үкіметтің өзара әрекеттесу матрицасы да құрастырылып, мемлекеттік органдар мен бизнес құрылымдарының өзара әрекеттесу үлгілері, билік пен бизнес құрылымдарының өзара әрекеттесу алгоритмі зерттелді. Зерттеуге сыбайлас жемқорлық оқиғаларының саны мен сипатын, сондай-ақ бейресми операциялардың ауқымын егжей-тегжейлі сипаттайтын ресми статистиканың сандық және сапалық талдауы кірді. Бұл талдаулар көлеңкелі сұлбаларды анықтауға негіз болды.

Түйін сөздер: мемлекеттік органдар, бизнес құрылымдар, кәсіпкерлік, механизмдік жүйелеу, мемлекеттік реттеу, экономикалық мүдделер, кәсіпкерліктің өзара әрекеттесу бағыттары.

Received 11.11.2024. Revised 18.12.2024. Accepted 20.12.2024. Available online 31.12.2024

Кіріспе

Тәуелсіздік алған республикаларда, оның ішінде Қазақстанда, жаңа мемлекеттілік қалыптаса бастады. Бұл процесс екі маңызды бағытта жүзеге асырылды, демократиялық басқару жүйесіне көшу және нарықтық экономикаға өту. Осындай ауқымды өзгерістер мемлекеттік басқару, құқықтық жүйе, экономика, білім беру және басқа да негізгі институттардың қайта құрылуымен қатар жүрді. Бір жағынан, қазіргі заманғы басқару әдістері мен тиімділігі дәлелденген табысты компаниялардың тәжірибесі саяси және экономикалық дамыған елдерден белсенді түрде іске асырылды. Екінші жағынан, реципиент елдерде дәстүрлі өмір салтына байланысты қарым-қатынастар сақталды [1]. Қазақстандағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӘ) және басқа да ынтымақтастық нысандарының дамуы бірнеше кезеңнен өткен тарихи үдеріске негізделген. Бұл өсу мемлекеттік және жеке сектор арасындағы серіктестікті дамытуға бағытталған саясаттың нәтижесінде жүзеге асырылды. Бастапқы кезең 1990-жылдардың соңы мен 2000-жылдары Қазақстанда тәуелсіздік алғаннан кейін біртіндеп енгізілді. Алғашқы жобалар инфрақұрылым мен энергетика саласында жүзеге асырылды. Бұл кезеңде заңнамалық негіздер қалыптасып, пилоттық жобалар қолға алынды. Заңнаманы жетілдіру кезеңі 2010–2015 жылдар

(МЖӘ) туралы заңның қабылдануы 2015 жылы ынтымақтастықтың қарқынды дамуына ықпал етті. Осы кезеңде денсаулық сақтау, білім беру, көлік және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы салаларында жаңа жобалар іске қосылды. Қарқынды даму кезеңі 2016 жылдан бері мемлекеттік бағдарламалардың мысалы, «Нұрлы жол», «Жаңа индустриализация» іске асырылуы (МЖӘ) нысандарының күрт өсуіне әкелді. Түрлі өңірлік жобалар мен әлеуметтік нысандар саласында жеке сектордың үлесі артты. Қазақстандағы (МЖӘ) және ынтымақтастық нысандарының дамуы инвестициялық ахуалдың жақсаруы мен жеке сектордың белсенділігіне негізделді [2]. Заманауи технологиялар мен басқару тәсілдерін енгізу мемлекеттік қызметтердің сапасын арттыруға ықпал етті. Бұл өсудің тарихи үдерісі елдің экономикалық дамуына, аймақтар арасындағы теңгерімділікке және халықтың өмір сүру сапасының жақсаруына әсер етті. Қазақстан экономикасының тұрақты дамуының маңызды тетігіне айналды. Бұл механизм мемлекеттік бюджетке түсетін жүктемені азайтып қана қоймай, жеке сектордың инновациялар мен тәжірибесін мемлекеттік қызмет көрсету сапасын арттыруға бағыттады. Алдағы уақытта МЖӘ-нің жаңа салаларда қолданылуы елдің экономикалық және әлеуметтік дамуына одан әрі серпін береді.

Әдебиеттерге шолу

Қазақстан үшін халықтың әл-ауқатын қамтамасыз ету және аумақтардың кешенді әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін жағдай жасау мәселелері өзекті болып табылады. Қазақстан азаматтарының өмір сүру деңгейі мен сапасы дамыған елдер деңгейінен айтарлықтай артта қалды. Осылайша, 2021 жылы Қазақстан Legatum Institute ұлттық әл-ауқат рейтингінде (The Legatum Prosperity Index) Беларусь (66-орын) пен Ресейді (70-

орын) басып озып, 167 елдің арасында 64-орынға ие болды [3]. Сонымен қатар, әлеуметтік теңсіздіктің жоғары деңгейі Қазақстандағы әлеуметтік процестердің дамуына кері әсерін тигізуде. Атап айтқанда, 2021 жылғы Адам дамуы туралы есеп деректері Қазақстан Адам даму индексі (АДИ), яғни денсаулық пен ұзақ өмір сүруді, білімге қолжетімділікті, сондай-ақ стандартты бағалауды қамтамасыз ететін кешенді көрсеткіш бойынша 189 елдің ішінде 50-орынға ие болғанын көрсетеді. Қазақстан бойынша халықтың өмір сүру деңгейі адам дамуының индексіне сәйкес 0,811 балл құрады [4]. Өмір сапасы индексі бойынша Қазақстан 83 елдің ішінде 72 орынды иеленді [5].

Трансформация кезеңіне енген постсоциалистік экономикасы бар мемлекеттер үшін басты қауіп бейтарап саясаткерлердің шешімдері «ортақ пайда» тұрғысынан емес, тек үлестес компанияның мүдделерімен немесе саяси маңызы бар әртүрлі ведомстволық бағыныстағы бюрократиямен айқындалуы мүмкін. Бұл жағдайда үкімет прогрессивті реформалар жүргізу мүмкіндігінен айырылады. Бұдан бейресми институттар мен олардың қоғамдық өмірге қатысты пайдакүнемдік уәждерінің саяси және әлеуметтік-экономикалық үрдістерде маңызды рөл атқаруларын тоқтатуды мақсатты түрде ығыстыру қажеттілігі туындайды.

Қазақстан нарықтық тетікті дамытуға сүйене отырып, өзінің әлеуметтік-экономикалық саясатын құрды және өз азаматтарына патерналистік қамқорлығын көрсетті. Бұл ретте нарықтың реттеуші рөліне деген сенім мемлекеттің назарында қалды. Мұның барлығы қоғамдық дамуда, әсіресе жаңа әлеуметтік-экономикалық қатынастардың қалыптасуы кезінде бақылауға келмейтін салдарға әкелетін жағдайлардан аулақ болуға мүмкіндік береді.

Бизнесті жүргізу әлеуметтік жауапкершілігі жүктелген жағдайда әрекет етілуіне болмайды. Отандық бизнесті мемлекет тарапынан дамыту үшін көптеген іс-әрекеттер мен жағдайлар атқарды, осыған орай біршама жеңілдіктер беріліп, үлкен ұйымдастырушылық және қаржылық резервтері бар бизнес секторынан әлеуметтік инвестицияларды кеңейту түріндегі қадамдар күтеді [6].

Соңғы жылдары ірі компаниялардың елдің экономикалық дамуына ықпалының күшеюі бизнесті мемлекеттің инновациялық саясатын қалыптастыруға тарту мен өндірісті жаңғыртуға және инновациялық технологияларды енгізуді кеңейтуге бағытталған өзара келісілген іс-шараларды жүзеге асыру қажеттілігін негіздейді. Осы себепті аталған өзекті міндетті зерделеудің айрықша ерекшеліктерінің бірі - мемлекет пен бизнес-құрылымдар арасындағы өзара қарым-қатынастардың қолда бар тәжірибесін зерделеу, осы қатынастардың ұйымдастырушылық және әлеуметтік-экономикалық құрамдас бөліктерін талдау. Бұл, бір жағынан, мемлекет тарапынан кәсіпкерлерді серіктестікке қатысуға ынталандыратын тиісті жағдайларды, екінші жағынан, елдің инновациялық дамуындағы бизнес құрылымдарының белсенділігін арттыруды қамтамасыз етеді.

Қазақстан экономикасының даму ерекшеліктері кәсіпкерлікті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға, оны елдің ұлттық экономикасының әлеуметтік-экономикалық проблемаларын шешудің бірыңғай үрдістерін енгізуге байланысты мәселелер шеңберін айқындайды. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, кәсіпкерлік белсенділікті арттыру және бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін нығайту үшін институционалдық жағдайлар жасау халықтың әл-ауқатының деңгейін арттыруға тікелей ықпал етіп, өңірлердің және тұтастай алғанда ұлттық экономиканың тұрақты дамуы үшін алғышарттар жасайды.

Кесте 1. Қазақстандағы мемлекеттік органдар мен бизнестің өзара әрекеттестігінің сәтті және сәтсіз мысалдары

Санат	Мысал	Оң/теріс әсер	Қорытынды/сабақтар
Сәтті мысалдар			
Білім және денсаулық	Балабақшалар салу бойынша МЖӘ жобалары. Жеке бизнес құрылыс пен басқаруды қамтамасыз етеді, мемлекет субсидиялар мен жеңілдіктер береді.	Қызметтердің қолжетімділігін арттыру, бюджетке түсетін жүктемені азайту.	Денсаулық сақтау мен спортты қоса алғанда, басқа да әлеуметтік салаларда МЖӘ қолдануды кеңейту.
IT секторы	Стартаптар мен технологиялық компанияларды қолдау үшін Astana Hub құру.	Инвестицияларды тарту, жұмыс орындарын құру, инновацияны дамыту.	Энергияны үнемдеу және жасыл технологиялар сияқты басқа секторларға ұқсас бастамаларды енгізу.
Ауыл шаруашылығы	Бизнеспен серіктестік арқылы тамшылатып суару мен процесті автоматтандыруды енгізу.	Түсімділікті арттыру, экспорттық әлеуетті жақсарту.	Агроөнеркәсіптік сектордағы инновацияларды ынталандыруды жалғастыру.
Сәтсіз мысалдар			
Инфрақұрылым	Өңірлердегі жол құрылысының концессиялық жобалары.	Нысандарды іске қосудың кешігуі, бюджеттің асып кетуі, концессия механизмдеріне деген сенімнің жоғалуы.	Конкурстық рәсімдердің ашықтығын арттыру, егжей-тегжейлі іске асыру және мониторинг жоспарларын әзірлеу.
Экология	Жеке бизнес тиісті инфрақұрылымды қамтамасыз ете алмаған Алматыдағы қалдықтарды қайта өңдеу жобасы.	Қалдықтарды азайту мақсаттарына қол жеткізілмеді.	Қоршаған ортаны қорғау жобаларындағы серіктестерді таңдау және бақылаудың нақты критерийлерін белгілеңіз.
Тұрғын үй құрылысы	Қазақстан ипотекалық компаниясының (ҚИК) қатысуымен тұрғын үйдің қолжетімділігін арттыру жобасы.	Компанияның шығыны, құрылыс индустриясындағы МЖӘ сенімінің төмендеуі.	Ірі жобаларды іске асыру кезінде тәуекелді егжей-тегжейлі талдау және ықтимал шығындардың орнын толтыру үшін сақтандыру тетіктерін қамтамасыз ету.
Ескерту - [2] дереккөзі бойынша авторлармен құрастырылған.			

Қазіргі уақытта Қазақстан халықтың әл-ауқатын анықтайтын сапалық және сандық көрсеткіштер бойынша жоғары аумақтық саралануымен сипатталады. Бұл

тұрғыда бизнес құрылымдарын әлеуметтік мәселелерді шешуге тарту мемлекет пен оның аймақтары арасындағы қайшылықтарды шешумен қатар облыс экономикасын дамытудың негізгі құралдарының бірі бола алады. Осылайша, «мемлекет – аймақ – бизнес» өзара іс-қимыл жүйесіндегі қайшылықтарды зерттеу және халықтың әл-ауқатын арттыру жағдайларын қамтамасыз ету жағдайында оларды шешу жолдарын іздестіру өзекті әрі көкейкесті мәселе болып табылады. «Мемлекет-өңір-бизнес» жүйесіндегі қайшылықтарды шешудің перспективті бағыттары олардың халықтың әл-ауқатына әсерін анықтау призмасы арқылы әзірленді. Бұл өңірлерде кәсіпкерлікті дамыту үшін институционалдық жағдайларды қалыптастыруды, оның әлеуметтік жауапкершілігін арттыруды, сондай-ақ өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуы тұрғысынан тәуелсіздік аясын кеңейту жолымен сәйкес келуін қамтамасыз етуге бағытталған өңірлер мен орталықтың өзара іс-қимылының тетіктерін жетілдіруді көздейді.

Зерттеу әдістері

Зерттеуде қолданылған әдістер аралас экономиканы басқарудың өркениетті принциптерін енгізудің қолданыстағы әдістері мен тәжірибесін зерделеуде институционалдық, праксеологиялық, тарихи-салыстырмалы әдістермен қатар, құқықтық және тұрмыстық институттарды индуктивті талдау болып табылады. Зерттеу жұмысын бастамас бұрын, авторлармен Қазақстандағы МЖӘ және басқа да кәсіпорындардың дамуы мен жағдайы, мемлекеттік органдар мен жүргізіліп отырған бизнес нысандары, серіктестік пен стратегиялық құжаттар, билік пен бизнес нысандарының әрекеттесуі, нарықтағы түрлі қолдаулар мен кедергілер (пайыздық тұрғыда) ақпараттар қарастырылып жинақталды. Жинақталған материалдар негізінде салыстырмалы кестелер, әрекеттесу алгоритмі, стратегиялық құрылымдық құрамдасдарға сипаттама жасалып, кедергілер анықталды. Сонымен бірге, олардың негізінде зерттеу жұмысында көлеңкелі схемаларды құруға негіз болатын сыбайлас жемқорлық әрекеттерінің саны мен құрамы, бейресми операциялардың көлемі туралы ресми статистиканың сандық және сапалық түсіндірмелері пайдаланылды. Жоғарыдағы әдістерді түрлі бизнес нысандарының пайдалануындағы сәтті және сәтсіз мысалдары негізінде сараланды. Мемлекет пен бизнес арасындағы әріптестікті дамыту стратегиясын іске асыру механизмінің құрамдас бөліктеріне тұжырымдама жасалынды.

Нәтижелер мен пікірталас

Билік пен бизнестің әртүрлі экономикалық мүдделерін, сектораралық ынтымақтастық нысандары мен технологияларының кең өзгергіштігін, мемлекеттік органдар мен бизнес факторларының өзара іс-қимылының аймақтық жағдайларының жоғары саралануын ескере отырып, мыналарды бекітуге болады: мемлекеттік құрылымдар мен коммерциялық компаниялардың серіктестік қатынастарын сәтті құру үшін, экономикалық субъектілердің нақты даму шарттары мен қажеттіліктеріне барынша сәйкес келу үшін, өзара іс-қимылдың баламалы схемаларын таңдау кезінде тиісті

стратегиялық және тактикалық шешімдер қабылдаудың негізділігін арттыру қажет. Сонымен қатар, стратегиялық деңгейде мақсатты сенімділікке қол жеткізіледі және ынтымақтастықтың жалпы тұжырымдамасы анықталады, ал тактикалық шешімдер көбінесе мемлекеттік органдар мен коммерциялық құрылымдардың өзара әрекеттесуінің формалары мен модульдік технологияларын таңдап алумен, сонымен қатар, қызметтің ақпараттық-қаржылық қамтамасыз етілуінің қолданбалы нұсқаларын дамытумен байланысты болып отыр.

Осыған дейін зерттелген отандық бизнес-құрылымдар тәжірибесінің негізінде таңдаудың стратегиялық тұрғысынан кәсіпкерлердің билік органдарынан қашықтықтан тікелей билікке келуіне дейінгі аралықта ауытқитынын көруге болады. Белгіленген шеңбермен шектелген кеңістікте компаниялардың мінез-құлқының көптеген түрлері бар. Бұл ретте кәсіпкерлік субъектілері тарапынан өзара іс-қимылдың стратегиялық мақсаттарын институционалдық (инвестициялық ахуалды жақсарту; заң шығарушылыққа белсене қатысу, өңір-аймақтық және салалық стратегияларды әзірлеу, заң жобаларының сараптамасына қатысу, пікір білдіру, реттеуші әсерді бағалау негізінде шаруашылық тәжірибені жүргізуге қолайлы орта құру; билік органдары мен халық алдындағы кәсіпкерлік жағдай мен сектордың имиджін қалыптастыру; отандық компаниялардың халықаралық деңгейдегі ұстанымдарын нығайту) және ұйымдастырушылық-жекешелік (нақты коммерциялық компаниялардың немесе оларға қатыстыларының экономикалық мүдделерін қанағаттандыру негізінде ақпараттық, қаржылық, ұйымдастырушылық-басқарушылық, ресурстық, технологиялық және өзге де преференциялар мен пайдалар алуды көздейтін) болып, екі топқа бөлінеді [6].

Аса маңызды шешімдерді қабылдау орталықтарының конфигурациясын анықтайтын бизнес пен мемлекет арасындағы өзара әрекеттестікті айқындау факторлардың мемлекеттік жүйенің құрылымына әсері зор. Федерализм іскерлік мүдделердің ұлғаюына әкеліп соқтырады, яғни бизнес өкілдері шешім қабылдайтын орталықтарына ықпал етуге әрекет жасайды және осы әрекетті өтініштеріне түсіністікпен қарайтын мекенді тапқанша іске асырады. Мемлекеттің саяси орталықтандырылуы бизнес мүдделерінің шоғырлануын ынталандырады және мемлекеттік саясат қалыптасатын аймақтарға қолжетімділікті шектейді.

Мемлекет пен бизнестің өзара іскерлік бағытта әрекеттесу тұрғысына әсер ететін факторлардың бірі мемлекет пен бизнес арасындағы қарым-қатынастың шекарасын көрсететін саяси режим болып табылады. Билік құрылымдарының үстемдігі бар үлгілерді авторитарлық саяси режимдер қолдаса, мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесуінде серіктестік үлгілерін немесе бизнес құрылымдарының басымдылығы бар үлгілерге демократиялық режимдер демеу көрсетеді.

Мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының басым моделін бөліп көрсету шартты болып табылады: мұндай қатынастар дифференциалданған жүйе болып табылады және оның әрбір деңгейінде өзара әрекеттесудің әртүрлі тұрақты нысандарының басымдылығын байқауға болады.

Бүгінгі таңда әлемде келесідей жағдай қалыптасып отыр: мемлекет қомақты, бірақ шектеулі ресурстарға ие бола тұра, өз мақсаттары мен мүдделерін жүзеге асыруда

қосымша ресурстарды тарту арқылы оларды ұлғайтуға ұмтылуда. Сонымен қатар, мемлекет тиімді уәждемелік тетік құрып, кәсіпкерлік қызметті ынталандыру арқылы, сондай-ақ кәсіпкерлік немқұрайлы қарайтын әлеуметтік функцияларды жүзеге асырудың заңмен реттелетін құралдардың көмегімен кәсіпкерліктің қызмет етуінің тиімділігін қолдауға ұмтылады [7].

Маңызды өмірлік қағидаттарды іске асыру үшін қажетті жағдайлар жасауға ұмтылуда Қазақстандағы әлеуметтік саясаттың жетекші бағдары кезең-кезеңімен әлеуметтік-экономикалық жаңғырту болды. Қазіргі уақытта қолайлы әлеуметтік-экономикалық саясаттың стратегиялық дамуы мен адами капиталдың жетілдірілуі қағидаттарына, жеке тұлғалар, кәсіпкерлер, мемлекеттің өзі-ара іс-әрекеті мен ынтымақтастығы салаларының кеңістігін кеңейту механизміне бағытталған.

Мемлекеттік әлеуметтік реформаны жүргізу кезеңдеріне сәйкес әлеуметтік саясаттың басымдықтары құрылуы керек, ал оны жүзеге асыру субъектілері оны құрудың нақты экономикалық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік, экологиялық, құқықтық, қаржылық және басқа әдістерін көрсетулері керек [8].

Сондай-ақ, әлеуметтік саясаттың екіұшты рөлін де ескеру қажет. Біріншіден, ол әлеуметтік айырмашылықтарды теңестіруге әсер етеді, халықтың полярлық әлеуметтік топтары арасындағы қатынастарды үйлестіріп, әлеуметтік және саяси жүйедегі тәуекелдерді азайтады. Ал екіншіден, ол тәуелділікті тудыруы мүмкін және халықтың бір бөлігінің еңбекке деген ынтасының жоғалуына ықпал етуі ықтимал [9]. Сол себепті қазіргі Қазақстанның әлеуметтік саясаты оның жеке бағдарларына тежелмеуі керек. Негізгі бағыттар мемлекеттік стратегиялық бағдарламаларда кешенді және жүйелі түрде жүзеге асырылуы тиіс. Әлеуметтік мемлекет қызметінің сипатына, ішкі мазмұнына және құрылымына сәйкес дамудың орта және ұзақ мерзімді бағдарламалары мынадай факторларды ескереді: [10].

- стратегиялық әлеуметтік міндеттер мен мақсаттарды іріктеу, әлеуметтік және экономикалық басымдықтарды белгілеу;
- қоғамның барлық мүшелері үшін бірыңғай әлеуметтік кеңістікті нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету;
- әлеуметтік іс-шара қаржыландыруда мемлекетті қолдау және қорғау;
- бірыңғай әлеуметтік инфрақұрылым құру, білікті кадрлармен және әлеуметтік үлгідегі мемлекеттің институционалдық ортасы үшін қажетті сенімді ақпаратпен қамтамасыз ету.

Экономикалық әдебиеттерде мемлекеттік өкілдер мен бизнес құрылымдарының өзара әрекеттесуінің келесі үлгілері зерттелген:

- Корпоративтік модель – өкілдікке монополиялық құқығы бар кәсіподақтардың шектеулі саны бар, мүшелік билік тарапынан ынталандыру арқылы қалыптасатын үлгі.
- Плюралистік модель – одақтардың шектеусіз саны болып келетін және олардың арасында еркін бәсекелестік, мемлекеттік бақылау жоқ үлгі [11].
- Функционалдық модель – билік пен бизнестің өзара алшақтауы және олардың міндеттерін дербес шешуді көздейтін үлгі.
- Серіктестік моделі – аймақ басшысы бизнеспен әріптестік қарым-қатынас орнататын үлгі.

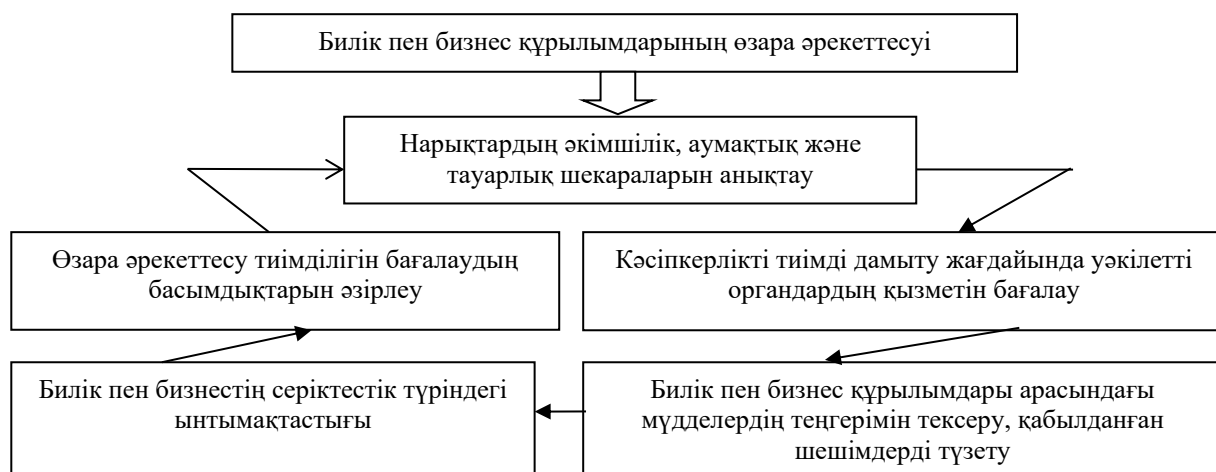
- Мемлекеттік патронаж моделі – үкімет бизнес-элита қызметін бақылауды жүзеге асыруға ұмтылатын үлгі.
- Қақтығыс моделі – бизнес пен билік элиталары арасында тұрақты қарым-қатынастың болмауымен сипатталатын үлгі.
- Симбиотикалық модель – билік пен бизнесті біріктіру, әдетте, басым ойыншының қатысуымен жүзеге асыратын үлгі [12].
- «Меценат» моделі – жергілікті билік органдарының нарық субъектілеріне қатысты әкімшілік-әкімшілік қатынастарын белгілейтін үлгі.
- «Әріптестік» моделі – экономикалық және саяси қайраткерлер бір-біріне көмектесе отырып, диалогты жалғастыра алуға ықпал ететін үлгі түрі.
- «Билікті жекешелендіру» моделі – бір топтың немесе бизнес топтарының билікке бақылау орнатуы арқылы іске асырылатын үлгі.
- «Басу» моделі – біріктірілген команда құрып, тиімді даму бағдарламасын жоспарлап, беделді басшыны ұсына алмаған жергілікті билік элитасының әлсіздігімен сипатталатын үлгі [13].
- «Ерікті-міндетті қайырымдылық» моделі – корпоративтік бағдарламалардың тиімділігінің өсуіне кедергі келтіретін билік диктатурасымен сипатталатын үлгі. Бұл жерде «Әлеуметтік ауыртпалық» компанияның нарыққа шығуының шартына айналады.
- «Мәміле» моделі – үкімет те, бизнес те өздерінің ойын ережелерін екінші тарапқа айта алмауымен сипатталатын үлгі.
- «Комбайн сити» моделі – бизнестің диктатурасы үстем болғанымен, бірақ бизнестің өзі үшін тиімсіз болып табылатын үлгі.
- «Әлеуметтік серіктестік» моделі – билік өкілдері жергілікті бизнестің әлеуметтік инвестицияларын үйлестіру қызметін өз мойнына алуды ұсынатын үлгі [14].
- «Идеал» (теориялық модель) моделі – идеалды нарықтық ортадағы өзара әрекеттесумен іске асатын үлгі.
- Ұлттық модель – экономиканың нақты нарықтық моделіндегі өзара әрекеттесулермен сипатталатын үлгі.
- Нормативтік модель – белгілі бір елде бекітілген формальды нормалар негізінде қалыптасқан өзара әрекеттесу үлгісі.
- Нақты институционалдық модель – белгілі бір аумақтағы өзара әрекеттесу үлгісі [15].
- «Ақ аймақ» моделі – барлық кәсіпкерлер үшін біртұтас ойын ережелерін құруға және олардың осы ережелерді сақтауға мемлекет тарапынан еріксіз мәжбүрлеуіне негізделген үлгі.
- «Қара аймақ» моделі – бейресми қылмыстық әрекеттерді, ең алдымен сыбайлас жемқорлықты қамтитын үлгі.
- «Сұр аймақ» моделі – бизнестен бопсалаудың бейресми тәжірибесін және оның қызмет ету шарттары бойынша билік органдарымен бейресми келіссөздер тәжірибесін қамтитын үлгі [16].

2-суретте билік пен бизнес құрылымдарының өзара әрекеттесу процестері әрқашанда қалыптасқан экономикалық жүйенің, саяси-құқықтық құрылымның, моральдық

нормалардың мәнін көрсететін және белгілі бір кезеңге сәйкес келетін бірқатар принциптерге негізделеді.

Бүгінгі таңда күрделі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде мемлекеттік органдар мен кәсіпкерлердің тығыз байланысынсыз еліміздің стратегиялық мақсаттарына қол жеткізу мүмкін емес. Алайда, мұндай қарым-қатынастардың өзі де проблемалық аймақ болып көрінеді, өйткені бір жағынан мемлекеттің, екінші жағынан кәсіпкерлік саласының алға қойған мақсаттары қарама-қайшы келеді, сондықтан олардың ортақ міндеті елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін олардың әлеуетін жұмылдыруға, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, халықтың өмір сүру деңгейін жақсартуға көмектесетін өзара іс-қимыл қажеттілігін өзара түсіну болып табылады.

Кәсіпкерлік сектор бүгінде өз мүдделерінің мемлекет пен ел азаматтарының мүдделерімен ортақ екенін білуі керек, өйткені ол қоғамның ең серпінді бөлігі болып табылады. Бизнес кәсіпкерлік қызметінің нәтижелері әлеуметтік және саяси тұрақтылыққа, тұрақты дамып келе жатқан экономикаға байланысты екенін түсінуі керек.

Сурет 2. Билік пен бизнес құрылымдарының әрекеттесу алгоритмі

Ескерту - [16] дереккөзі бойынша авторлармен құрастырылған

Бизнес, сөзсіз, мемлекеттік билікпен үнемі қарым-қатынас жасауға, бірлескен әрекеттерді жүзеге асыруға мүдделі болуы керек. Қазақстанда мұндай тәжірибеге ие. Атап айтқанда, кәсіпкерлер бірте-бірте диалогтан бірлескен қызметті жүзеге асырып, мемлекеттік даму бағдарламаларын орындауға көшуде. Мемлекеттік және бизнес-ұйымдардың өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру үшін индикативтік жоспарлаудың тұрақты түзетілетін жүйесін дамыту қажет.

Мемлекет пен бизнес өкілдерінің өзара әрекеттестігіндегі ашықтықты арттыру мақсатында нақты реформалар жүргізу кезеңдерінде әлеуметтік-экономикалық қатынастардың кең ауқымын қамтитын мемлекеттік билік органдары мен кәсіпкерлердің құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілік дәрежелерін дербестендіруге мүмкіндік

беретін арнайы стандарттарды әзірлеу қажет. Осы ұсыныстарды назарға ала отырып, біз мемлекет пен бизнестің әріптестігін дамыту стратегиясында талап етілетін құрылымдық компоненттерді іріктеуді жүзеге асырдық. Олардың құрамы мен сипаттамалары төмендегі кестеде келтірілген.

Кесте 2. Мемлекет пен бизнестің серіктестігін дамыту стратегиясының құрылымдық құрамдас бөліктерінің құрамы мен сипаттамасы

Стратегияның құрылымдық құрамдас бөлігі	Мазмұны
Серіктестіктің қазіргі жағдайын стратегиялық талдау	– мемлекет пен бизнес серіктестігінің заманауи тәжірибесінің күшті және әлсіз жақтарын белгілеу; – серіктестікті дамытудың негізгі мәселелерін анықтау
Әріптестікті дамытудың стратегиялық басымдықтары мен мақсаттары	– серіктестікті дамытудың стратегиялық басымдықтарын анықтау; – серіктестікті дамытудың стратегиялық мақсаттарын белгілеу
Серіктестікті дамытудың нәтижелері	– сандық және сапалық көрсеткіштерді пайдалана отырып, серіктестіктің нақты (қол жеткізілген) жай-күйінің сипаттамасы
Серіктестікті дамытудың негізгі міндеттері	– алға қойылған мақсаттарға жетуді қамтамасыз ететін өзара байланысты іс-әрекеттерді белгілеу
Стратегияны іске асыру механизмі	– серіктестікті дамыту процестерін басқару құралдарының негізгі құрамын анықтау
Ескерту – [17] дереккөзі негізінде құрастырылған	

Мемлекет пен бизнес арасындағы стратегиялық әріптестік әртүрлі нысандарда жүзеге асатынын ескере отырып, олардың мазмұнын ашатын боламыз. Олар мыналарды қамтиды:

- экономикалық қызметтің кең ауқымында мемлекеттік және жеке тауарлар мен қызметтерді өндіру үшін қолданылатын МЖӘ;
- аймақтардың әлеуметтік-экономикалық кеңістігін кластерлеуге байланысты серіктестік;
- елдің және оның өңірлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуын стратегиялық жоспарлау саласындағы серіктестік.

Өзара әрекеттесу механизмінің маңызды элементі ынталандыру болып табылады. Ынталандырудың негізгі бағыттарына келесілер жатады:

- нарықтық қатынастардың ішкі және сыртқы қатысушылары мен инвестициялық жобалар туралы мәліметтерге еркін және тең қол жеткізуді қамтамасыз ететін, ұлттық және әлемдік нарықтағы жағдайлар туралы талдамалық ақпаратты пайдалануға мүмкіндік беретін дамыған ақпараттық инфрақұрылымды құру;
- жеке меншікті қорғау институтын дамыту және жетілдіру, әсіресе жеке меншік туралы мәселелерді қарастыру;

– бизнес секторымен қарым-қатынаста қаржы-несие және сақтандыру тетігін жетілдіру;

– мемлекеттік тікелей инвестициялар саясатын іске асыру, инновация жасауға қабілетті және дайын кәсіпкерлерді ынталандыру. Бұл ретте қайта инвестицияланатын пайдаға салынатын салықты азайтып, амортизациялық аударымдарды көбейтіп, кәсіпкерлердің жоғары технологиялық өнімге сұранысын ынталандыру қажет.

Меншік құқығының кепілдігі кәсіпкерлікке үлкен сенім артуға көмектесетінін тағы да атап өткіміз келеді. Тұрақтылық пен меншік құқықтарын қорғау жағдайында бизнес өз қызметін дамытудың ұзақ мерзімді жоспарларын белсенді түрде құруға және инвестициялауға ынталы.

Экономикалық өсудің қомақты резервтерінің тасушылары болып табылатын шағын және орта бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға ерекше назар аудару қажет. Бүгінгі таңда нарықтарда жаңа әрі табысты кәсіпорындардың пайда болуы әділ және еркін бәсекелестікке байланысты. Ал салауатты бәсекелестік ортаны құру дұрыс корпоративтік жауапкершілік пен мәдениетке, сондай-ақ кәсіпкерлік ұйымдардың ішіндегі өзін-өзі реттеу механизмінің тиімділігіне байланысты. 2020 жылғы Қазақстан өңірлері бойынша шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы туралы есептің қорытындысы бойынша, 2020 жылы Қазақстанның барлық шағын және орта бизнес секторының өнім көлемі 33 627 млрд теңгені құрады. Өңірлер бойынша өнім шығаруға ең көп үлесті Алматы (9 033 млрд. теңге) және Астана (6 635 млрд. теңге) қалаларындағы ШОБ субъектілері қосады, олардың шығарған өнімі елдегі ШОБ жалпы өнімінің 47%-ын құрады [17].

2050 жылға қарай шағын және орта бизнестің (ШОБ) үлесін ЖІӨ-нің 50% - на дейін ұлғайту стратегиялық міндеттердің бірі болып қалуда. Бұл ретте 2025 жылға қарай ЖІӨ-дегі ШОБ үлесі 35% - ға дейін, ал жұмыспен қамтылғандар саны 4 млн адамға дейін өсуі тиіс [18].

Тиімді салық жүйесі – әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды ынталандырушысы. Әдетте, Қазақстан Республикасының Салық кодексіне толықтырулар мен өзгертулер жыл сайын енгізіледі, сондықтан үкімет салық рәсімдерін реттеу үдерісін талқылауға бизнес өкілдерін тартуы тиіс.

Кәсіпкерлік сектор білім беру саласын реформалауға және жетілдіруге белсенді қатысуы тиіс, себебі бизнес пен оның әртүрлі экономикалық салаларға бағдарлануы отандық еңбек нарығының жай-күйіне әсер етеді. Үкімет еңбек ресурстарын дайындау саны мен сапасында айқын сәйкессіздіктерге куә болады. Еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныс арасындағы мұндай сәйкессіздіктер бизнестің және мемлекеттік білім беру жүйесінің бірлескен күш-жігерімен жойылуы керек.

Жалпы, агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарын, Қазақстанның дәстүрлі саласын инновациялық рельстерге ауыстыру – бұл мемлекет пен бизнестің ерекше басым және бірлескен міндеті. Азық-түлік қажеттіліктерінің артуы бір жағынан инвестициялар көлемінің өсуіне, екінші жағынан жаһандық аграрлық өндірістегі бәсекелестіктің артуына ықпал етеді, сондықтан қазіргі шаруа және фермер қожалықтары жаңа технологияларды енгізу және әлемдік стандарттарға сәйкес еңбек өнімділігін үнемі арттыру арқылы ауыл шаруашылығы өндірісінің өсуін қамтамасыз етуі керек. Ал

мемлекет пен агробизнес өкілдері Қазақстанда тиімді жер нарығын құру үшін бірлесіп жұмыс істеуге тиіс.

Мемлекет пен кәсіпкерліктің бірлескен өзара әрекеттесу саласы кірістерді саралаудағы тосқауылдарды жоюға бағытталуы тиіс. Мұның шешімін табуға әлеуметтік қамсыздандыруды жақсарту, мемлекеттік сектор мен жеке сектордың жалақы деңгейін арттыру ықпал етеді. Жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу, бизнестің жаңа нысандарын жүргізу, корпорацияларды басқарудың жаңа схемаларын құру, көлеңкелі сегменттен өндіріс пен еңбекақы төлеу, шетелдік және отандық инвесторлар үшін қолайлы инвестициялық ахуал құру – негізгі құралдардың бірі ретінде қызмет етеді.

Өзара әрекеттесудің басым бағыты мемлекет пен бизнес арасындағы қатынастар ғана емес, сонымен қатар әртүрлі салалар мен ауқымдағы бизнес-құрылымдар арасындағы қатынастарды қамтуы тиіс. Аутсорсингке жүгіну кейбір компаниялардың біршама қызметтері басқаларға берілген кезде оңтайлы іске асуы мүмкін. Мұндай алмасу осы үрдіске қатысатын тараптардың шығындарын азайтуға ықпал етеді. Елімізде аутсорсинг әлі толықтай дамымаған. Мұның басты себептерінің бірі – аутсорсинг қызметін ұсынушы компанияларға деген сенімсіздік. Алайда еліміздегі аутсорсингті түбегейлі жоққа шығаруға болмайды. Қазақстанда компьютерлік технологиялар, адам ресурстарын басқару және бухгалтерлік құжаттаманы жүргізу салаларында аутсорсинг кеңінен қолданылады.

Қазақстанда жүргізіліп жатқан маңызды реформа – ауқымды әкімшілік реформа. Басқа іс-шаралармен қатар, оның жүзеге асуы мемлекеттік басқару сапасын арттыруға ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік органдар мен қоғамның барлық құрылымдарының арасында сенімді қарым-қатынас орнатуға, кәсіпкерлік сектор мен мемлекет арасындағы үйлесімді өзара әрекеттестікке ықпал етеді.

Қазақстанның жаңа әкімшілік жүйесі мемлекеттік құқықтық реттеу мен экономикалық еркіндікті сақтау арасындағы тиімді арақатынасқа көмектесуге, мемлекеттің экономикалық өсуінің Қазақстан халқының өркендеуі мен әл-ауқатымен өзара байланысын қамтамасыз етуге, оның мүдделерін қорғауға, қоғамның әлеуметтік саласында инновациялар енгізуге тиіс. Қазақстанның әкімшілік реформасы қоғам дамуының негізгі категориясы ретінде мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдары арасында өкілеттіктерді нақты бөлуді жүзеге асыра отырып, үкіметтің тиімді қызметіне қол жеткізуге ұмтылуы керек.

Тәуелсіздік алғалы бері үкімет еңбек жағдайын заңнамалық тұрғыдан қамтамасыз етуде. Елде әлеуметтік-еңбек қатынастарын реттеудің жаңа бағыты іске асырылуда. Ол, өз кезегінде, әлеуметтік-еңбек қорғау әдістері мен экономикалық орнықтылықтың оңтайлы үйлесімін қамтамасыз етуге бағытталған. Әлеуметтік әріптестікті дамыту және жетілдіру үшін құқықтық және ұйымдастырушылық негіз қалыптастырылды.

Әлеуметтік әріптестік механизмін жетілдірудің негізгі бағыттары келесі нысандарға сәйкес ұсынылуы мүмкін:

– ең төменгі мемлекеттік әлеуметтік стандарттар мәселелері бойынша кеңестер және ең төменгі күнкөріс деңгейінің шамасын айқындайтын әдістемені талқылау;

– тиісті салаларда (тау-кен металлургия өнеркәсібі, химиялық өндіріс және т. б.) зиянды өндірістерге тартылған қызметкерлердің ең төменгі жалақы деңгейіне байланысты мәселелерді шешу;

– әлеуметтік әріптестіктің барлық тараптарының зейнетақы аударымдары жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстарды әзірлеуге қатысуы (ерікті зейнетақы аударымдарын міндетті зейнетақы жарналарын енгізуге ауыстыру мүмкіндігі);

– еңбекті қорғау мен кәсіптік тәуекелдерді реттеу және басқару жүйелерін енгізу туралы заңнаманы; азаматтық қоғам институттарын дамыту жөніндегі заңнаманы жақсарту жөнінде ұсыныстар әзірлеу және енгізу.

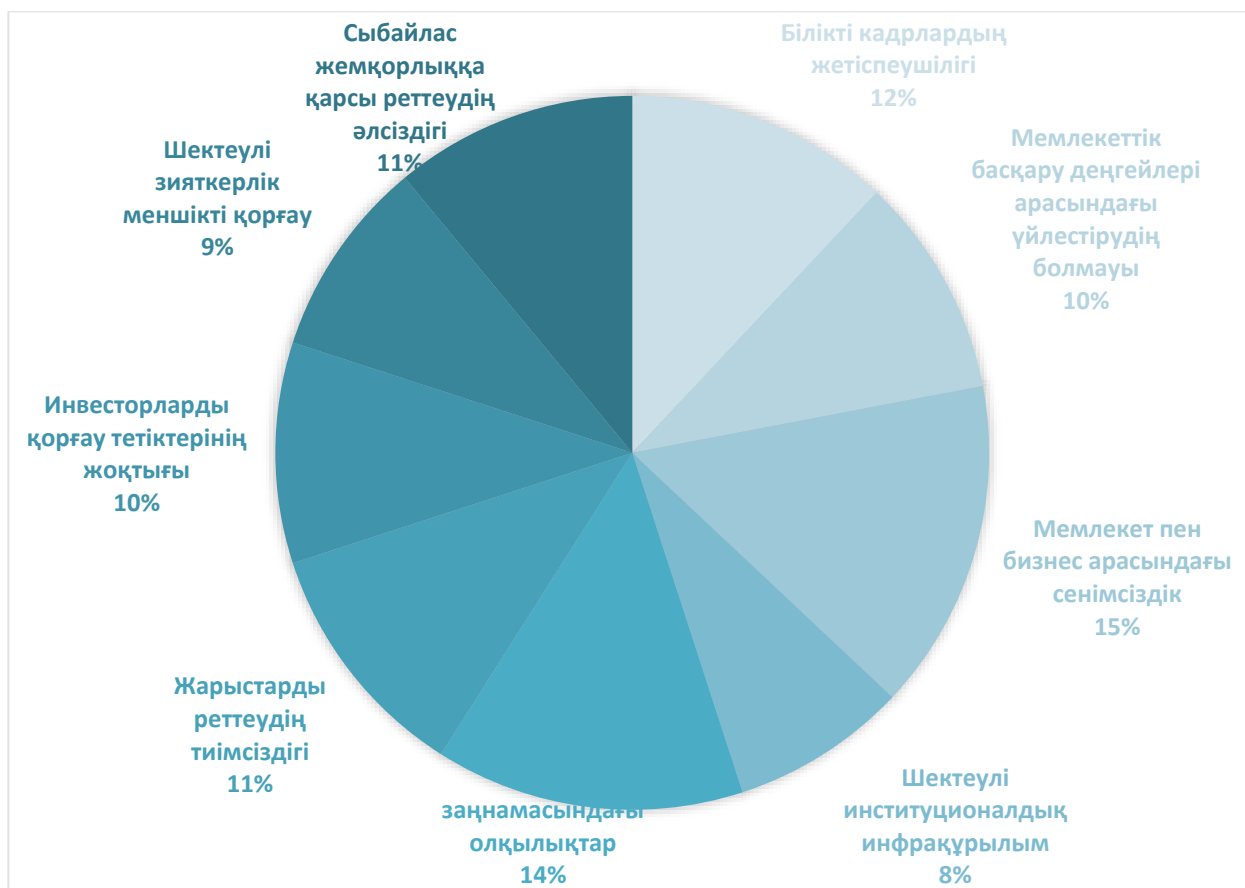
Әлеуметтік серіктестіктің маңызды нысаны бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі болып табылады. Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі әлеуметтік-экономикалық жаңғыруының маңызды шарты ретінде көрініс табады. Қазақстан үшін кәсіпкерлердің әлеуметтік жауапкершілігі адамның, бизнес пен мемлекеттің мүдделерін үйлестіру шарты ретінде маңызды екені анық. Осы орайда, әлеуметтік-еңбек кепілдіктерінің қалыптасып келе жатқан деңгейін қолдау және дамыту қажет. Қазіргі таңда әлеуметтік жауапкершілік индустриялық-инновациялық жүйенің алдында тұрған бірқатар маңызды міндеттерді шешуге қабілетті. Ол әлеуметтік маңызы бар нысандарды қаржыландыруға белсенді қатысуға және сол арқылы мемлекеттің әлеуметтік шығындарын толықтыру және азайтуға ат салыса алады.

Қазіргі таңда Қазақстанда бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің мәні корпоративтік пайданың бір бөлігін әлеуметтік мақсаттағы жобаларға инвестициялауда, әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялар арасында немесе олармен бірлесіп конкурс негізінде кәсіпкерлік жобаларды іске асыру жолымен қызметті құру мен жүргізуден, кластерлік бастамаларды пайдалануда, рентабельді емес өндіріс базасында жаңа кәсіпорындар құруда және мемлекеттік коммуналдық меншікті қолдануда көрініс табады.

Кәсіпкерлік сектор мен мемлекет арасындағы өзара әрекеттесудің тиімділігін арттырудың негізгі бағыттарын, атап айтқанда, мемлекеттік-жекешелік әріптестікті (бұдан ары қарай – МЖӘ) қарастыру барысында олардың Қазақстанда дамуына кедергі келтіретін бірқатар мәселелердің бары анықталды. Еліміздегі МЖӘ-нің ең кең тараған нысаны болып табылатын концессиялардың артықшылықтары мен өзектілігіне қарамастан, өңірлік деңгейде білікті мамандардың жетіспеуі, сондай-ақ МЖӘ үлгілерін тәжірибеге енгізудегі заңнаманың толық көлемде жүзеге асырылмауы байқалды. Дегенмен, мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің ауқымын оның қарапайым және қолжетімді нысандарынан бастап, бірте-бірте кеңейту керек, және институционалдық жүйені дамыту барысында бірлескен жобаларды қаржыландыру мен үйлестірудің күрделі схемаларына көшуге тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар елімізде қазірдің өзінде іске асырылуда. Атап айтқанда, Қазақстандық МЖӘ орталығы МЖӘ саласындағы әдістемелік және заңнамалық базаны жетілдіру бойынша ұсынымдар әзірленіп, МЖӘ мәселелері бойынша ақпараттық іс-шаралар жүргізіледі. Қазірдің өзінде білім беру және медициналық мекемелерді, балабақшаларды салу сияқты әлеуметтік маңызы бар, бірақ өтелуі қиын жобалар үшін МЖӘ механизмдері енгізілуде. Қазақстанда МЖӘ-

ны дамытудың тиімді шешімі «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» Заңның қабылдануы болмақ және оның жобасы қазірдің өзінде қарауға ұсынылған.

Қазақстандағы мемлекеттік органдар мен бизнестің тиімді әрекеттестігіне кедергі келтіретін институционалдық және құқықтық кедергілер 3-суретте көрсетілген.

Сурет 3. Институционалдық және құқықтық кедергілер

Ескерту - [2] дереккөз негізінде құрастырылған

Республикадағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестіктің ерекшеліктерін зерттей келе, келесідей қорытындылар жасауға болады:

- нақты жобаны жүзеге асыру барысында оның сипаттамаларының немесе сыртқы жағдайларының өзгеруіне байланысты серіктестік шарттары мен нысандарына әртүрлі инновацияларды қарастырып, енгізу қажет;
- серіктестік шарттарына қатысушылар арасындағы сенімге серіктестік таңдау тәртібінің ашықтығы мен мемлекеттік конкурс кезінде сыбайлас жемқорлық көріністерінің аз болуы жағдайында ғана қол жеткізіледі;
- қазіргі жағдайда әртүрлі заңнамалардың принциптерін қолдануға мүмкіндік беретін және жоғары транзакциялық шығындарға әкелуі мүмкін шарттық қатынастардың икемділігін ескеретін ерекше типтегі келісімшарттарды әзірлеу қажеттілігі туындайды;

– МЖӘ механизмдерін пайдаланудың қоғамдық маңыздылығы әлеуметтік-саяси салдарға толы елеулі оң және теріс әсерлер қалдыруы мүмкін. Бұл жағдай мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің әрбір нақты жобасын белсенді ақпараттық және саяси қолдауды қажет етеді.

Мемлекеттік-жеке кәсіпкерлік жобаларының пайда болу ықтималдығына назар аудару қажет. Мемлекеттік кәсіпкерлік жеке бизнесті тартпайтын немесе үлкен инвестициялар мен тәуекелдерді қажет ететін салаларда қызмет атқарады. Мемлекеттік кәсіпкерлік ел азаматтарына түрлі әлеуметтік салаларда жеңілдіктер бере отырып, ғылымды және капиталды қажетсінетін салаларға көмек көрсете отырып, сол арқылы елді әлемдік кеңістікте нығайтуға және ғылыми-техникалық прогресс пен экономикалық өсу қарқынын жеделдетуге ықпал етеді. Үкімет кәсіпкерлік секторды әлеуметтік жобаларды бірлесіп жүзеге асыруға тарта отырып, оны құқықтық қолдауға, бизнес үшін қосымша преференциялар әзірлеуге және оның әлеуметтік жауапты мінез-құлқын дамытуға жәрдемдеседі. Бизнес өз тарапынан тікелей мақсатына, яғни пайда табуға ұмтылады, сондықтан үрдісті жеделдету үшін тиімді әдістер мен іс-шаралар схемаларын қолдана бастайды. Осылайша, мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылы қоғамның әлеуметтік-экономикалық проблемаларын шешуде ұтымды механизм бола алады.

Бизнес-қауымдастықтар компаниялардың инновацияларды енгізу бойынша әлеуеті бәсекелестік артықшылыққа қол жеткізу мен операциялық тиімділікті арттыру үшін күшті катализатор бола алатынын мойындауы керек. Бұл әсіресе, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға жұмсалатын шығындар болашақ өсімге инвестиция болатын шағын кәсіпорындар үшін өте маңызды [18].

Қоғамның жаһандану мен интернационалдану жағдайында мемлекет пен кәсіпкерліктің өзара әрекеттесу жолдарының тиімділігінің маңыздылығы артып отыр, сондықтан Еуразиялық экономикалық одақ құру туралы шарт, бір жағынан, Қазақстанның Еуразиялық кеңістіктегі геэкономикалық және саяси мүмкіндіктерін кеңейтудің көрсеткіші болып табылса, екінші жағынан, ел ішіндегі бизнес және азаматтық қоғам өкілдері арасындағы тығыз ынтымақтастық пен өзара әрекеттестік қажеттілігін куәландырады. Сарапшылардың болжамы бойынша Еуразиялық Экономикалық Кеңістік (бұдан ары қарай – ЕАҰК) құру шағын және орта кәсіпкерлікті дамытуға аайрықша әсер етеді. Еліміз ЕАҰК-ға кіргеннен кейін 2030 жылға қарай ЖІӨ 25% - ға артады, жаңа жұмыс орындары құрылады, инвестициялық ахуал жақсарады, сыртқы сауданың өсуі жоғары талаптар есебінен өнім сапасын жақсартуға ықпал ететін болады, шикізаттық емес сектор, адами капитал және қызметтер нарығы белсенді дамитын болады.

Демек, әлеуметтік мемлекеттің қазақстандық моделінің табысты жұмыс істеуі дамыған мемлекеттік басқару жүйесімен және азаматтық қоғам институттарымен ұштасқан жоғары дамыған, тиімді, әлеуметтік-бағдарланған экономика негізінде ғана жүзеге асатынын тұжырымдауға болады.

Мемлекет пен бизнес арасындағы әріптестікті дамытудың стратегиялық мақсаттары мен міндеттерінің құрамы, серіктестікті дамыту процестерін басқару құралдарының негізгі құрамын төмендегі кестеге сәйкес тұжырымдауға болады.

Кесте 3. Мемлекет пен бизнес арасындағы әріптестікті дамыту стратегиясын іске асыру механизмінің құрамдас бөліктері

Стратегияны жүзеге асыру механизмінің «блоктары»	Серіктестіктің дамуын басқару құралдары
Ұйымдастырушылық және басқарушылық	<ul style="list-style-type: none"> - кластерлік үдерістерді, МЖӘ дамытудың мемлекеттік бағдарламалары; - кластерлік жобаларды, МЖӘ жобаларын іске асыру нәтижелерінің мониторингі; - стратегиялық жоспарлау жөніндегі бағдарламалық құжаттарды, МЖӘ кластерлерін қалыптастыру және дамыту жобаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысатын мемлекеттік атқарушы органдардың кадрларын қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру бағдарламалары
Әлеуметтік-саяси	<ul style="list-style-type: none"> - стратегияны іске асыру барысы мен нәтижелері туралы ақпаратты тарататын интерактивті веб-сайт; - онлайн режимінде мемлекеттік органдар мен бизнес өкілдерінің тақырыптық талқылаулары; - стратегияны іске асыру нәтижелерімен таныстыру; - мемлекет пен бизнес арасындағы стратегиялық әріптестік тәжірибесін жетілдіру бойынша ұсыныстарды талқылау және әзірлеу үшін ғаламтордағы электронды пікірталас алаңдары
Нормативтік-құқықтық	<ul style="list-style-type: none"> - атқарушы билік органдары арасындағы өкілеттіктерді бөлуді және олардың бір-бірімен сәйкестігін реттейтін стратегияны іске асыруды нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету; - мемлекеттік органдар мен бизнестің өзара іс-қимылын реттейтін стратегияны іске асыруды нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету
Ақпараттық-технологиялық	<ul style="list-style-type: none"> - ашық деректер форматында Қазақстан Республикасы үкіметінің ресми ғаламтор-ресурсында стратегияны іске асыру туралы жыл сайынғы есептері; - онлайн режимінде стратегияны, бағдарламаларды және жобаларды іске асыруға бизнестің қанағаттануын анықтауға арналған әлеуметтік сауалнамалар.
Қаржы-экономикалық	<ul style="list-style-type: none"> - кластерлік жобаларды іске асыруға арналған уәкілетті органдардың гранттары; - кластер мүшелеріне ҒЗТКЖ және инновациялық өндіріс үшін мекендерлерді қайта даярлау саласындағы шығындарды өтеу үшін субсидиялар; - кластерлердің құрамына кіретін кәсіпорындардың жер учаскелерін, ғимараттар мен технологиялық жабдықтарды сатып алуға, өнімділігі жоғары жұмыс орындарын құру шығындарын жабуға арналған субсидиялар; - МЖӘ жобаларының қатысушылары болып табылатын бизнес құрылымдарына тәуекелдерді сақтандыру бойынша шығындардың бір бөлігін өтеуге арналған субсидиялар; - экспорттық және импортты алмастыратын қызметті жүзеге асыратын кластерлердің қатысушы-кәсіпорындарға арналған салықтық жеңілдіктер; - арнайы инвестициялық келісімшарт.
Ескерту – авторлармен құрастырылған	

Бизнес пен мемлекеттің өркениетті қатынастары тиімді әлеуметтік-экономикалық саясатты қалыптастырудың, инновациялық белсенділікті арттырудың, саяси, өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымды дамытудың маңызды және қажетті шарттарының бірі болып табылады.

Қорытынды

Мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесуінің зерттелген көптеген мәселелері пікірталас тудырады. Қазіргі әлемдік тәжірибе мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының жоғары тиімділігін көрсетіп отыр. Қазақстанда басты назар осы қатынастардың институционалдық негіздерін қалыптастыруға, оның ішінде стратегиялық маңызды міндеттердің орындалуын қамтамасыз ететін мемлекет пен бизнес құрылымдарының өзара әрекеттестігінің оңтайлы нысандарын құруға бағытталған.

Сонымен қатар, Қазақстанда мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесуінде олардың тиімді ынтымақтастығына кедергі келтіретін көптеген тосқауылдар бар. Бұған тараптардың құқықтары мен жауапкершілігін айқындайтын құқықтық базаның кемшіліктерін, әріптестік қатынастарды іске асыру нысандары мен әдістерінің жетілмегендігін, тиімді ынтымақтастық үшін бәсекелестік жағдайлардың болмауын, инвестициялық және инновациялық ортаның дамымауын жатқызуға болады.

Қорытындылай келе, ұсынылған Қазақстан Республикасындағы мемлекет пен бизнестің әріптестігін дамыту стратегиясының нұсқасы өңірлік деңгейде нақтыланып, толықтырылуы қажет. Бұл, өз кезегінде, Қазақстан Республикасының субъектiсіндегі әріптестіктің қол жеткізілген ахуалын, әлеуетін және ресурстық базасын толық есепке алуды қамтамасыз етеді.

Алғыс айту, мүдделер қақтығысы

Мақала жеке авторлар қаражаты есебінен жазылды, авторларда мүдделер қайшылығы болмады.

Авторлардың қосқан үлесі

Ғылыми мақаланы орындау барысында барлық авторлар зерттеу және қорытындылау жұмыстарын жасады.

– зерттеу ғылыми жұмысының әдістемелік әдістерді қамтамасыз ету, талдауға тұжырым жасау, сыни көзқарастарға ұсыныстар жасау, мақаланы рәсімдеу және жөнелту.

– әдебиеттерге шолу жасау, ақпараттарды жинақтау, жинақталған материалдарға талдау жасау.

– зерттеу тақырыбына алдын ала талдау жасау, жинақталған материалдарға талдау жасау, аңдатпаны орыс және ағылшын тілдеріне аудару.

Әдебиеттер тізімі

1. Богатуров А.Д. Понятие экономической политологии и особенности ее проблемного поля в России // Полис. Политические исследования. – 2011. – №.4. – С. 8-19. [Электрондық ресурс]. - URL: https://mgimo.ru/files/209372/Bogaturov_4-11.pdf (жүгіну күні - 28.09.2023).

2. Kurmanov N., Tolysbayev B., Aibossynova D., Parmanov N. Innovative activity of small and medium-sized enterprises in Kazakhstan and factors of its development. //Economic Annals-XXI. 2016. - Volume 158, - Issue 3-4, -P.57-60 <https://doi.org/10.21003/ea.V158-13>
3. The Legatum Prosperity Index™. A tool for transformation. Overview. – 2021. - November. – 23p. [Электрондық ресурс]. - URL: https://docs.prosperity.com/3616/3544/3967/The_2021_Legatum_Pro Prosperity_Index_Overview_-_Web.pdf (жүгіну күні - 28.09.2023).
4. United Nations. Kazakhstan Annual Report 2022. – 34 p. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://kazakhstan.un.org/sites/default/files/2023-04/UN%20Kazakhstan%20Annual%20Report%202022%20EN.pdf> (жүгіну күні - 22.07.2023)
5. Рейтинг стран мира по уровню жизни 2021. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://basetop.ru/rejting-stran-mira-po-urovnyu-zhizni-2021/> (жүгіну күні - 22.07.2023)
6. Копытова Е.Д. Социальная ответственность бизнеса: проблемы и перспективы развития. – Вологда: Вологодский научный центр Российской Академии наук, 2017. – 174 с. [Электрондық ресурс]. - URL: http://library.vscs.ac.ru/Files/books/1528866855soc_otvetstvennost_biznesa.pdf (жүгіну күні - 22.07.2023).
7. Jawahar I.M., McLaughlin G.L. Toward a descriptive stakeholder theory: An organizational life cycle approach // Academy of management review. – 2001. – Т. 26. – №. 3. – С. 397-414. [Электрондық ресурс]. - URL: https://www.researchgate.net/publication/238361862_Toward_a_Descriptive_Stakeholder_Theory_An_Organizational_Life_Cycle_Approach (жүгіну күні - 22.08.2023).
8. Кисель К.Ю. Современные модели взаимодействия бизнес-структур и органов государственной власти // - М.: ГУ-ВШЭ. – 2013. – С. 23. [Электрондық ресурс]. - URL: www.dissercat.com/content/sovremennye-modeli-vzaimodeistviya-biznes-struktur-i-organov-gosudarstvennoi-vlasti (жүгіну күні - 30.07.2023).
9. Моисеев В.В. Взаимодействие власти и бизнеса: институциональные механизмы и пути совершенствования: монография / В.В. Моисеев, В.В. Ницевич, В.Ф. Ницевич, Е.А. Шуртухина. - Орел: ОФ РАНХиГС, - 2013. - 256 с. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://doi.org/10.26425/2309-3633-2019-1-77-85> (жүгіну күні - 22.07.2023).
10. Чирикова А.Е.; Ледяев В.Г. Власть в малых российских городах: модели взаимодействия исполнительной и представительной власти // Мир России: Власть и бизнес. – 2015. – № 3. – С. 6-32. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://mirros.hse.ru/article/view/4924> (жүгіну күні - 15.08.2023).
11. Королев Е.А. Модели взаимодействия бизнеса и власти в Европейском Союзе // Власть. – 2008. – №. 7. – С. 26-31. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-vzaimodeystviya-biznesa-i-vlasti-v-evropeyskom-soyuze> (жүгіну күні - 22.08.2023).
12. Туровский Р.Ф. Региональные модели взаимодействия между деловыми и властными элитами: современные процессы и их социально-политические последствия, /Информационный сайт политических комментариев, 07.09.2009 - [Электрондық ресурс]. - URL: <https://politcom.ru/8474.html> (жүгіну күні - 09.09.2023).
13. Борис О.А. Подходы к оценке моделей взаимодействия бизнеса и власти: учет особенностей современной ситуации / О.А. Борис, В.Н. Парахина // Устойчивое развитие социально-экономической системы Российской Федерации: сборник трудов XXIII Всероссийской научно-практической конференции. Секция 1. Государственно-частное партнерство в инновационном развитии экономики. Симферополь, 18–19 ноября 2021 года. – Симферополь: Общество

с ограниченной ответственностью «Издательство Типография «Ариал», - 2021. - С. 3-7. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47282120>, https://elibrary.ru/download/elibrary_47282120_49230477.pdf (жүгіну күні - 22.08.2023).

14. Ивченко С.А., Либоракина М.И., Сиваева Т.С. Город и бизнес: формирование социальной ответственности российских компаний. - М., - 2003. - 136 с. [Электрондық ресурс]. - URL: https://urbaneeconomics.ru/sites/default/files/3423_import.pdf (жүгіну күні - 11.09.2023).

15. Марковская Е.И. и др. (2020). Взаимодействие бизнеса и органов власти: учебник и практикум для вузов. Под редакцией Е.И. Марковской. (2-е изд.). - Москва: Издательство Юрайт, 2020. - 369 с. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://publications.hse.ru/pubs/share/direct/395232860.pdf> (жүгіну күні - 11.09.2023).

16. Эльмурзаева Р.А. Взаимодействие бизнеса и государства: трансформация захвата государства // Вестник Томского государственного университета. Экономика. - 2018. - №. 41. - С. 68-84. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimodeystvie-biznesa-i-gosudarstva-transformatsiya-zahvata-gosudarstva> (жүгіну күні - 12.09.2023).

17. Отчёт о развитии малого и среднего предпринимательства Республики Казахстан в первом полугодии 2020 года в разрезе регионов. - Нур-Султан, 2021 г. выпуск №13. - 100 с. [Электрондық ресурс]. - URL: https://damu.kz/upload/iblock/cae/xqhsqdrqgmhk90la0cicsr434otz3k54/%D0%94%D0%90%D0%9C%D0%A3%20_%20%D0%BE%D1%82%D1%87%D0%B5%D1%82%20%D0%9C%D0%A1%D0%9F%20_%20%D1%80%D1%83%D1%81.pdf (жүгіну күні - 12.09.2023).

18. Шағын және орта бизнес үлесін 50%-ға дейін арттыру - стратегиялық міндет // Егемен Қазақстан, 25 Ақпан, 2020. [Электрондық ресурс]. - URL: <https://egemen.kz/article/222191-shaghyn-dgane-orta-biznes-ulessin-50-gha-deyin-arttyru-strategiyalyq-mindet> (жүгіну күні - 25.08.2023).

A.B.Baimbetova^{1*}, A.E.Yessenali², A.A.Kulbayeva³

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yasawi, Turkestan, Kazakhstan*

³*International University of Tourism and Hospitality, Turkestan, Kazakhstan*

Interaction between Government Bodies and Business Structures in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article examines the assessment of the interaction of regional government bodies and business structures in the Republic of Kazakhstan according to the criteria for the development of public-private partnerships. The purpose of the study is to develop theoretical and practical ideas about the meaning and content of the mechanism of interaction between business structures and the state. Methods of inductive analysis of legal and everyday institutions were used along with institutional, praxeological, historical and comparative methods in the study of existing methods and practices of introducing civilized principles of managing a mixed economy. Based on a study of the composition and features of the structural components of the partnership development strategy, components of the mechanism for implementing the strategy for the development of the state and entrepreneurship, joint entrepreneurship and the relationship of the results of the implementation of the mechanism for

entrepreneurship development, criteria for assessing the work of local governments were determined. In addition, a matrix of interaction between business and government at the regional level was compiled, models of interaction between government bodies and business structures, as well as an algorithm for interaction between government and business structures were studied. The study includes a quantitative and qualitative analysis of official statistics with a detailed description of the number and nature of corruption incidents, as well as the scale of informal operations. These analyses formed the basis for the definition of shadow schemes.

Key words: state bodies, business structures, entrepreneurship, mechanism systematization, state regulation, economic interests, areas of interaction of entrepreneurship.

А.Б. Баймбетова*¹, А.Е.Есенәлі², А.А. Кулбаева³

¹*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

²*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
Туркестан, Казахстан*

³*Международный университет туризма и гостеприимства, Туркестан, Казахстан*

Взаимодействие государственных органов и бизнес-структур в Республике Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрена оценка взаимодействия региональных государственных органов и бизнес-структур в Республике Казахстан по критериям развития государственно-частного партнерства. Цель исследования – развитие теоретических и практических представлений о значении и содержании механизма взаимодействия бизнес-структур и государства. Методы индуктивного анализа правовых и бытовых институтов использовались наряду с институциональными, праксиологическими, историко-сравнительными методами при изучении существующих методов и практики внедрения цивилизованных принципов управления смешанной экономикой. На основе исследования состава и особенностей структурных компонентов стратегии развития партнерства, компонентов механизма реализации стратегии развития государства и предпринимательства, совместного предпринимательства и взаимосвязи результатов реализации механизма развития предпринимательства определены критерии оценки работы органов местного самоуправления. Кроме того, была составлена матрица взаимодействия бизнеса и власти на региональном уровне, изучены модели взаимодействия государственных органов и бизнес-структур, а также алгоритм взаимодействия власти и бизнес-структур. Исследование включает в себе количественный и качественный анализ официальной статистики с подробным описанием количества и характера коррупционных инцидентов, а также масштабов неформальных операций. Эти анализы легли в основу опеределения теневых схем.

Ключевые слова: государственные органы, бизнес-структуры, предпринимательство, систематизация механизма, государственное регулирование, экономические интересы, сферы взаимодействия предпринимательства.

References

1. Bogaturov A.D. Ponyatie ekonomicheskoy politologii i osobennosti ee problemnogo polya v Rossii [Concept of Economic Political Science and Peculiarities of Its Problem Field in Russia], Polis. Politicheskie issledovaniya [Policy. Political research], № 4, 8–19 (2011). Available at: https://mgimo.ru/files/209372/Bogaturov_4-11.pdf (accessed 28.09.2023) [in Russian]
2. Kurmanov N., Tolysbayev B., Aibossynova D., Parmanov N. Innovative activity of small and medium-sized enterprises in Kazakhstan and factors of its development. //Economic Annals-XXI. 2016. - Volume 158, - Issue 3-4, -R.57-60 <https://doi.org/10.21003/ea.V158-13>
3. The Legatum Prosperity Index™. A tool for transformation. Overview. – 2021. - November. – 23p. [Elektronдық resurs]. - URL: https://docs.prosperity.com/3616/3544/3967/The_2021_Legatum_Pro Prosperity_Index_Overview_-_Web.pdf (zhыginu kыni - 28.09.2023)
4. United Nations. Kazakhstan Annual Report 2022. – 34p. Available at: <https://kazakhstan.un.org/sites/default/files/2023-04/UN%20Kazakhstan%20Annual%20Report%202022%20EN.pdf> (accessed 22.07.2023) [in Russian]
5. Reyting stran mira po urovnyu zhizni-2021 [Rating of World Countries by Standard of Living 2021]. Available at: <https://basetop.ru/rejting-stran-mira-po-urovnyu-zhizni-2021/> [In Russian] (accessed 22.07.2023) [in Russian]
6. Kopytova E.D. Social'naya otvetstvennost' biznesa: problemy i perspektivy razvitiya [Social Responsibility of Business: Problems and Development Perspectives], Vologda: Vologodskij nauchnij centr Rossijskoj akademii nauk [Vologda: Volga Research Center of the Russian Academy of Sciences]. 174 (2017). Available at: http://library.vsc.ac.ru/Files/books/1528866855soc_otvetstvennost_biznesa.pdf (accessed 22.07.2023) [in Russian]
7. Jawahar I.M., McLaughlin G.L. Towards a descriptive stakeholder theory: An organizational life cycle approach. Academy of Management Review 26 (3): 397-414. DOI:10.2307/259184. Available at: https://www.researchgate.net/publication/238361862_Toward_a_Descriptive_Stakeholder_Theory_An_Organizational_Life_Cycle_Approach (accessed 22.08.2023) [in English]
8. Kisel K.Yu. Sovremennyye modeli vzaimodeystviya biznes-struktur i organov gosudarstvennoy vlasti [Modern models of interaction between business structures and government bodies: PhD. thesis in political science dis.], Moscow, 2013. – 176 s. Available at: <https://www.dissercat.com/content/sovremennyye-modeli-vzaimodeystviya-biznes-struktur-i-organov-gosudarstvennoi-vlasti> (accessed 30.07.2023) [in Russian]
9. Moiseev B.B. Vzaimodeystvie vlasti i biznesa: institutsional'nye mekhanizmy i puti sovershenstvovaniya: monografiya [Interaction of Power and Business: Institutional Mechanisms and Ways of Improvement: Monograph] B.B. Moiseev, B.B. Nicevich, V.F. Nicevich, E.A. Shurtukhina. - Orel: OF RANHiGS, 256 (2013). Available at: <https://doi.org/10.26425/2309-3633-2019-1-77-85> (accessed 22.07.2023) [in Russian]
10. Chirikova A.E., Ledyayev V.G. Vlast' v malikh rossiyskikh gorodakh: modeli vzaimodeystviya ispolnitel'noy i predstavitel'noy vlasti. [Models of Interaction between Executive and Representative Authorities], Mir Rossii vlasti i biznes [World of Russia: Power and Business]. 3 (6-32) 2015. Available at: <https://mirros.hse.ru/article/view/4924> (accessed 15.08.2023) [in Russian]
11. Korolev E.A. Modeli vzaimodeystviye biznesa i vlasti v Evropeyskom soyuze [Interaction of Business and Government in the European Union], Moscow, 2008. Available at: <https://cyberleninka>.

ru/article/n/modeli-vzaimodeystviya-biznesa-i-vlasti-v-evropeyskom-soyuze (accessed 22.08.2023) [in Russian]

12. Turovskij R.F. Regional'nye modeli vzaimodejstvija mezhdou delovymi i vlastnymi jelitami: sovremennye processy i ih social'no-politicheskie posledstvija, /Informacionnyj sajt politicheskikh komentarijev, 07.09.2009 - [Jelektrondyқ resurs]. - URL: <https://politcom.ru/8474.html> [(accessed 09.09.2023) [in Russian]

13. Boris O.A. Podkhody k otsenke modelej vzaimodejstvija biznesa i vlasti: uchet osobennostey sovremennoj situatsii [Approaches to Evaluating Models of Business-Government Interaction: Taking into Account the Features of the Current Situation] // Sustainable Development of the Socio-Economic System of the Russian Federation: Proceedings of the XXIII All-Russian Scientific and Practical Conference, Simferopol, November 18-19, 2021. – Simferopol: Limited Liability Company «Typography Publisher 'Arial», 2021. – 3-7 s. – EDN WFHQED. Available at: <https://elibrary.ru/item.asp?id=47282120>, https://elibrary.ru/download/elibrary_47282120_49230477.pdf (accessed 22.08.2023) [in Russian]

14. Ivchenko S.A., Liborakina M.I., Sivaeva T.S. Gorod i biznes: formirovaniye social'noy otvetstvennosti rossiyskikh kompaniy [City and Business: Formation of Social Responsibility of Russian Companies], Moscow, 2003. S. 136. Available at: https://urbaneconomics.ru/sites/default/files/3423_import.pdf (accessed 11.09.2023) [in Russian]

15. Markovskaya E.I. Vzaimodeystvie biznesa i organov vlasti: uchebnik i praktikum dlya vuzov [Interaction of Business and Authorities: Textbook and Workbook for Universities.], Edited by E.I. Markovskaya (2nd ed.). Moscow: Yurait Publishing House, 369 s. Available at: <https://publications.hse.ru/pubs/share/direct/395232860.pdf> (accessed 11.09.2023) [in Russian]

16. Elmurzaeva R.A. Vzaimodeystvie biznesa i gosudarstva: transformatsiya «zakhvata gosudarstva» [Interaction of Business and the State: Transformation of «State Capture»] // Bulletin of Tomsk State University. Economics. 2018. № 41. – P. 68-74. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimodeystvie-biznesa-i-gosudarstva-transformatsiya-zahvata-gosudarstva> (accessed 12.09.2023) [in Russian]

17. Otchyot o razvitiі malogo i srednego predprinimatelstva Respubliki Kazakhstan v pervom polugodii 2020 goda v razreze regionov [Report on the Development of Small and Medium-sized Enterprises in the Republic of Kazakhstan in the First Half of 2020 by Regions]. Available at: https://damu.kz/upload/iblock/64f/gtlmbj3udhqai95oh4wscxqnun2b4wmv/DAMU%20_%20SME%20report%202020%20_%20eng.pdf / (accessed 12.09.2023) (Nur-Sultan, 2021, №13, 100 p.) [in Russian]

18. Shagin zhane orta biznes ulesin 50%-ga deyin arttyru - strategiyalik mindet // Egemen Qazaqstan, 2020 [Increasing the Small and Medium Business Sector by up to 50% - A Strategic Objective]. Available at: <https://egemen.kz/article/222191-shaghyn-dgane-orta-biznes-ulessin-50-gha-deyin-arttyru-strategiyalyq-mindet> (accessed 25.08.2023) [in Kazakh]

Авторлар туралы мәлімет:

Баймбетова А.Б. – хат-хабар авторы, экономика ғылымдарының кандидаты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, «Туризм» кафедрасының профессор м.а., Қ.Сәтбаев көшесі, 2, 010000, Астана, Қазақстан.

Есенәлі А.Е. – «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының Есенәлі А.Е. - «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 3- курс докторанты, Х.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Б.Саттарханов көшесі, 29, 161200, Түркістан, Қазақстан.

Құлбаева А.А. – магистр, аға оқытушы, Халықаралық туризм және меймандостық университеті, Рабиға Сұлтан бегім көш., 14б, 161200, Түркістан, Қазақстан.

Баймбетова А.Б. – автор для корреспонденции, кандидат экономических наук, и.о. профессора кафедры «Туризм», Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010000, Астана, Казахстан.

Есенәлі А.Е. – докторант 3-курса ОП «8D04114 – «Государственное и местное управление», Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, ул. Б. Саттарханова, 29, 161200, Туркестан, Казахстан.

Құлбаева А.А. – магистр, старший преподаватель, Международный университет туризма и гостеприимства, ул. Рабиға Султан Бегим, 14б, 161200, Туркестан, Казахстан.

Baimbetova A.B. – corresponding author, Candidat of Economic Sciences, Associate Professor, L.N.Gumilyov National University, K.Satpayeva str., 2, 010000, Astana, Kazakhstan.

Yessenali A.Y. – Doctoral student of the 3rd year of the educational program «8D04114 - State and local government» of the Kh.A.Yassawi International Kazakh-Turkicn University, B.Sattarkhanov str., 29, 161200, Turkestan, Kazakhstan

Kulbayeva A.A. – Master, Senior Lecturer, International University of Tourism and Hospitality, str. Rabiga Sultan Begim 14b, 161200. Turkestan, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).